

10. semester
Aalborg Universitet

'Forlænget sorgforstyrrelse' Som Et Udtryk For Administreret Lidelse

Anders Ebbestrup Malling

Antal Anslag: 76.838

Vejleder: Anders Petersen

Afleveret:

8. Maj 2018

Abstract	3
Indledning	3
Normal sorg som en mental forstyrrelse	3
Administreringsbehov	6
Problemformulering	6
Underliggende antagelser	6
1. Antagelse: Man kan anskue diagnosen 'forlænget sorgforstyrrelse' som et udtryk for administrering af lidelse.	6
2. Antagelse: Mennesket er et meningsføgende og meningsdannende væsen	7
Metodiske og videnskabsteoretiske overvejelser samt argumentationskæde	7
Retroduktion	8
Om tilføjesen af diagnosen 'forlænget sorgforstyrrelse' til ICD-11 som præmissen for min argumentation	8
Om min præmis og min grundantagelse	9
Opgavens form	9
Relevansen	10
Relevans af forlænget sorgforstyrrelse	10
Relevans af Lidelse	12
Argumentationskæde	13
WHO's tilføjesen af forlænget sorgforstyrrelse til ICD-11	13
Lidelse	15
Hvad er lidelse?	16
Min foreløbige definition af lidelse	17
Theodicé	18
Weber og theodicé	18
Religiøs theodicé.	19
For the greater good theodicé	20
Videnskab theodicé	20
Typer af theodicé.	20
Modernitets theodicén	21
Weber og affortryllelse af verden	21
Faldet af de store narrativer	22
Udfyldelse af tomrummet efter faldet	23

Bauman	23
Hvorfor er der et behov for administrering af lidelse? Modernitetstænkning	25
Scientology som ekstremt eksempel på samtidens theodicé	26
Dekonstruktion af lidelse.	27
Modernitetens idealet om at alt kan, skal og bliver fixet	28
Administrering af lidelse	28
Administrering af lidelse som den nye theodicé	30
"Lidelsessprog" og forståelse	30
Fem forskellige lidelsessprog	31
Religionens sprog	32
Eksistentielt sprog	32
Moralsk sprog	33
Politisk sprog	34
Diagnostisk sprog	34
Diagnostisk sprogs kolonisering af andre lidelsessprog	35
Konklusion	36
Litteraturliste	37

Abstract

I would like to argue retroductively that, based on the basic assumption that human beings are “meaning-seeing” beings, crucial generative mechanisms can be traced behind the ICD-11 category, “prolonged grief disorder”. This paper’s argument is based on the theoretics of contemporary diagnostics, and can be summarized the following way: With the fall of the grand narratives (Dufour) and with Disenchantment of the World (Weber)— and thereby the fall of the dominating theodicies (Weber)—people look for alternative explanatory theodicies (Wilkinson). Furthermore, I argue that the embryonic form of these alternative theodicies can be understood through Bauman’s thoughts on the individual’s deconstruction of their own mortality in relation to modernity. This consists of the individual’s attempt to cope with and/or resist their own mortality by splitting up their mortality into smaller, explanatory segments. In doing so, the individual’s experience of suffering is allowed to be understood through a new lens of meaning based on the officially described suffering found in ICD-11. Meaning generation is then co-produced through the explanatory medical lexicon and the adoption and synthesis of said lexicon in the individual’s experience of suffering, creating a “diagnostic language of suffering”. This new “medicalised” language of suffering colonizes other alternative forms of languages dealing with suffering, ultimately resulting in an absence theodical explanations and what I call the “administration of suffering”. The goal of “administration of suffering” being the attempt to master, categorize and eliminate suffering. I conclude that “prolonged grief disorder” is an imagined addition underneath administrative understandings of suffering.

Indledning

Normal sorg som en mental forstyrrelse

Man finder positioner i den offentlige debat (eksempelvis Landsforeningen Spædbarnsdød 2018) (Hansen 2017) (Lilleør 2016), i forskningen og blandt sociale teoretikere, hvor der henvises til sorg som et menneskeligt, eksistentielt grundvilkår (Løgstrup 1956). Fra denne position har der været megen kritik af, at WHO agter at tilføje ”Forlænget sorgforstyrrelse” som en ny diagnose til ICD-11. ICD er den diagnosemanual, der anvendes i Danmark, og som forventes udgivet i juni 2018 (WHO 2017).

Kritikken går ud fra devisen om, at man ikke skal patologisere noget naturligt og grundlæggende menneskeligt. Men denne kritik mener jeg ikke er potent. Min påstand er, at selv om sorg er et eksistentielt grundvilkår, indebærer sorg en fysisk og mental "undtagelsestilstand" med nogenlunde forudsigelige symptomer og forløb. Jeg vil derfor her argumentere for, at selv 'normal' sorg er en sygelige tilstand, som bør anses som en mental forstyrrelse. Normal sorg er nemlig per definition, hvad en diagnose og mental forstyrrelse forbindes med ifølge den afgrænsning som "The American Psychiatric Association", som udgiver den amerikanske diagnosemanual, DSM, opererer med. DSM definerer psykiske lidelser som:

"Behavioural or psychological syndrome or pattern that occurs in an individual and that is associated with present distress (e.g., a painful symptom) or disability (i.e., impairment in one or more important areas of functioning) or with significantly increased risk of suffering death, pain, disability, or an important loss of freedom" (DSM-IV xxi.).

Sorg er en tilstand, der - trods individuel variation - har et forholdsvist forudsigeligt mønster. Sorg er en reaktion, som opstår på baggrund af et tab. Dette kan eksempelvis være tabet af en "signifikant anden". Dette tab og den efterfølgende sorgtilstand er forbundet med stor smerte og lidelse (Wilkinson 2000:291). Typisk vil denne reaktion have stor indflydelse på personens evne til at indgå i deres daglige rutiner og hverdagsliv. Sorgen involverer ofte en nedsat funktionsevne - altså en nedsat kapacitet i forhold til typiske gøremål og relationer til andre individer. Dermed er normal sorg en psykisk lidelse.

Ovenstående argumentationen, for at normal sorg er en mental forstyrrelse, er ikke et udtryk for denne opgaves position og videre argumentation. Argumentet er tyvstjålet fra filosofen Stephen Wilkinson, der i sin artikel: "Is 'Normal Grief' a Mental Disorder?" (Wilkinson 2000), argumenterer kohærent for, at normal sorg i sagens natur er en psykisk lidelse.

Hvorvidt Wilkinsons artikel og min gengivelse er legitim og lødig er i denne sammenhæng underordnet, da formålet med at fremføre dette hverken er at søge en sandfærdig fremstilling af Wilkinsons argumentation eller et forsøg på at komme sandheden nærmere.

Formålet med dette afsnit er strategisk og med den hensigt at illustrere, hvor betydningsfuldt det kan være, om man har den ene eller anden forståelse af lidelse og dertil hvilken betydning, man handler ud fra.

Det strategiske element består i en forhåbning om at forføre læseren ved argumentationens umiddelbare simple appel. Måske endda en forhåbning om at få læseren til at fatte sympati for positionen og måske genoverveje vedkommendes egen holdning og forståelse af lidelse. Dette greb er inspireret af Hannah Arendts devise om at efterlade læseren med den oplevelse af moralsk forvirring og måske også intellektuel frustration, der ofte er forbundet med at forsøge at forstå lidelse (Wilkinson 2005:14).

Argumentet har til formål at illustrere, at den ovenstående definition af mentale forstyrrelser (DSM) potentielt fører til en patologisering af en lang række tilstande og adfærdsmønstre, der involverer lidelse. Med en sådan forståelse af mentale forstyrrelser finder man også en underliggende forståelse af lidelse i form af den diagnostiske forståelse af lidelse. Det er ikke sandhedsværdien af definitionen, jeg anfægter. Det er i højere grad mit mål at belyse problematikken lade lidelsesforståelsen stå alene og dermed dominere.

Jeg valgte at bruge definitionen fra DSM-IV i mit trickster argument frem for den på nuværende tidspunkt gældende DSM-V, da det er denne Wilkinson anvender

Wilkinson (2000) fremfører, at hvis man køber hans argumentations styrke, bliver de mulige konsekvenser, at man enten anerkender normal sorg som en mental forstyrrelse, eller at man alternativt må sætte spørgsmålstegn ved DSMs generelle position (Wilkinson 2000:290). Jeg tilslutter mig ikke nødvendigvis hans argumentation, men er enig med ham i hans udlægning af denne argumentation, som er en kritik DSMs generelle position. Jeg vil ikke gå ind i DSM som institution, men jeg vil i højere grad undersøge og problematisere den "simple" og endimensionelle forståelse af lidelse, som jeg finder i det diagnostiske sprog og i manualer som DSM og ICD. Min hensigt er at komme nærmere en forståelse af, hvorvidt WHO's intenderede tilføjelse af "forlænget sorg forstyrrelse" til ICD-11 (WHO 2017) kan forstås som et udtryk for en administrering af lidelse.

Administreringsbehov

Et andet tillokkende element i min præsentation af Stephen Wilkinsons position er den grundlæggende menneskelige lyst til at reducere komplekse problemstillinger til fordel for umiddelbart klare definitioner og sandheder, der muliggør, at man kan placere fænomener i kategorier og kasser, som igen gør det nemmere at håndtere og beherske det komplekse.

Dette behov kommer i denne opgave til udtryk ved brugen af begrebet 'administrering'. Hvad jeg mere præcist mener med dette behov for administrering bliver uddybet i afsnittet "administrering af lidelse".

Problemformulering

"Hvordan kan tilføjelsen af diagnosen 'Forlænget sorgforstyrrelse' til ICD-11 forstås som et udtryk for en administrering af lidelse?"

De centrale begreber i denne opgave er lidelse, 'forlænget sorgforstyrrelse' og administrering.

Disse begreber vil løbende blive udfoldet og beskrevet i opgaven, da min opgavens formål er at belyse, diskutere og udfolde disse begreber og deraf også begrebernes sociologiske relevans.

Underliggende antagelser

For at kunne besvare og arbejde ud fra ovenstående problemformulering vil jeg her opstille to antagelser, som er centrale i denne opgave:

1. Antagelse: Man kan anskue diagnosen 'forlænget sorgforstyrrelse' som et udtryk for administrering af lidelse.

Denne antagelse og argumentationen for denne bliver et af omdrejningspunkterne i opgaven. Jeg forestiller mig ikke, at jeg i dette afsnit vil være i stand til fremlægge en adækvat argumentation. En sådan argumentation ville ligeledes være at foregribe

senere afsnit i opgaven. Dog vil jeg indledningsvist argumentere kort for sammenhængen mellem lidelse og sorg.

Jeg vil argumentere for, at det er rimeligt at antage, og at sorg er en form for lidelse. I afsnittet (hvad er lidelse?) vil jeg argumentere for at man kan forstå lidelse som "problems in living". Jeg vil argumentere for, at det er lødigt at forstå en tilstand, der er forbundet med tabet af nogen eller noget som forståelse af "problems in living" og derigennem forstå sorg som en form for lidelse.

2. Antagelse: Mennesket er et meningssøgende og meningsdannende væsen

Denne antagelse er ikke eksplicit i problemformuleringen, men den er central for opgavens argumentation. Antagelsen er grundlæggende og gennemgående for hele min argumentation, og den har været central i forhold til udvælgelsen af de forskellige teoretiske elementer, som jeg inddrager i opgaven.

Dette er en antagelse, som jeg deler med Weber, Brinkmann og Bauman. Brinkmann udtrykker dette standpunkt i hans antropologiske antagelse, som lyder således: "Human beings are meaning-making creatures, who not only suffer in an immediately felt way, but who can interpret and articulate their discontents through the use of language" (Brinkmann 2014:1).

I Baumans fremstilling af antagelsen lyder den:

"Human culture is, on the one hand, a gigantic (and spectacularly successful) ongoing effort to give meaning to human life (Bauman, 1992:8).

Denne antagelse bliver legitimerende og grundlaget for hele opgavens opbygning.

Metodiske og videnskabsteoretiske overvejelser samt argumentationskæde

Dette afsnit består af overordnede videnskabsteoretiske, metodiske overvejelser, formålet med opgaven, opgavens logik og opgavens validitet. Dernæst gives en fremstilling af min argumentationskæde i opgaven, som skal fungere som en overbliksskabende læseguide.

Retroduktion

Den kritiske realismes forståelse af virkeligheden hviler på et aksiom, som er en antagelse om, at virkeligheden kan differentieres i tre lag, som kan beskrives således:

“det transfaktuelle lag, af naturlige kræfter og nødvendigheder (generative mekaniser indlejret i naturobjekters strukturer[...] det faktuelle lag af ting og begivenheder [...] og det perceptuelle lag af oplevelser, erfaringer og fortolkninger” (Wad 2012:383).

I denne opgave vil jeg gøre brug af den kritisk realistiske slutningsform retroduktion, hvor “(...)der peges på, hvilken nødvendige mulighedsbetingelser og dybe årsagssammenhænge, der *efter alt at dømme* må eksistere for, at dette fænomen/denne handling kan finde sted (‘præmissen’)”(Buch-Hansen & Nielsen 2005:61). Det er altså en måde at ræsonnere på hvor “(...)relationen mellem præmisser og konklusion bliver vendt på hovedet” (ibid.) i forhold til induktion og deduktion.

Altså er logikken, at K(konklusion) er en kendsgerning’, og det er svært at forestille sig K uden P(præmissen), som “*efter alt at dømme* må eksistere”(ibid.) for at kendsgerningen eksisterer.

For at afdække præmisser for det faktisk forekommende, må man altså forsøge at finde ind til det transfaktuelle lag.

Om tilføjelsen af diagnosen ‘forlænget sorgforstyrrelse’ til ICD-11 som præmissen for min argumentation

Tilføjelsen af diagnosen ‘forlænget sorgforstyrrelse’ til ICD-11 er - ud fra denne retroduktionistiske logik, den kendsgerning "konklusionen’, som min analyse indledes med, og præmissen bliver den argumentationskæde, jeg opstiller for at forstå tilføjelsen af diagnosen som et udtryk for administrering af lidelse.

Opgaven er derfor ikke et forsøg på at udføre en dækkende analyse af alle de mange generative mekanismer, der ligger til grund for diagnose-tilføjelsen, men blot at udlægge nogle få generative mekanismer. Herunder et skifte i forståelsen af lidelse

udtrykt ved et samfundsmæssigt forsøg på administrering af lidelse. Jeg vil argumentere for, at denne er central i muliggørelsen af diagnose-tilføjelsen.

Den retroduktionistiske logik er altså ikke 'ren' i denne opgave, da mit genstandsfelt ikke er orienteret mod det, der har muliggjort tilføjelsen af diagnosen, men i højere grad bruges logikken som et analytisk værktøj til at undersøge, hvordan 'lidelsesforståelsen' nødvendigvis har skiftet karakter for at muliggøre denne diagnosetilføjelse.

Grundet mit afsæt i den kritiske realisme skal validiteten i denne opgave derfor findes i argumentationen for, hvorledes og hvorvidt "administrering af lidelse" efter alt at dømmes må finde sted som en helt central eller afgørende generativ mekanisme for at diagnosetilføjelsen finder sted. Der kan sandsynligvis findes andre generative mekanismer, som driver denne udvikling, som eksempelvis økonomiske, medicinske eller juridiske orienteret generative mekanismer.

Om min præmis og min grundantagelse

Min grundantagelse og udgangspunktet for denne opgave er, at mennesket er meningssøgende og meningsdannende, og derfor vil min analyse i særlig grad hvile på, hvordan sproget, under indflydelse af moderniteten, bidrager til administrering af lidelse gennem det sprog, der stilles til rådighed, når man taler om lidelse og sorg.

Denne opgave er teoretiserende og samfundsdiagnostiserende og dermed ikke med den gængse PBL opbygning. Jeg påberåber mig ikke originalitet, men min pointe er blot, at opgaven umiddelbart kan forekomme lidt aparte grundet den fraværende empiri i traditionel forstand. Det er alene argumenternes og rationalernes styrke, der skal udgøre opgavens validitet. Jeg vil derfor gøre en ekstra dyd ud af løbende at begrunde de valg, jeg har foretaget, og argumentere for hele opgavens berettigelse og de enkelte afsnits formål.

Opgavens form

Det er ikke en streng teoretisk diskussion af store sociologiske eller filosofiske teoretikere. Jeg henter derfor ikke legitimiteten fra strenge metodiske forskrifter om deduktiv opstilling af operationaliserede teoretiske koncepter, der kan bekræftes eller forkastes via empiriske tests. Opgaven stræber ikke efter objektiv forkastelse af

subjektivitet og normativitet, dette betyder dog ikke, at jeg ikke vil tilstræbe en klar og nuanceret behandling af de i opgaven belyste emner.

Med opgavens teoretiske tilgang forsøger jeg at gøre rede for og inddrage tanker og perspektiver fra sociologien og binde dem sammen med egne tanker og argumenter. Målet med denne fremgangsmåde er et forsøg på at konstruere den mest adækvate argumentation, der kan søge en forståelse af lidelse i samtiden ved at se på sorg og lidelse som meningssøgende processer gennem det i forvejen benyttede sprog og den lidelsesforståelse, der allerede er tilgængelig.

I opgaven er tilføjelsen af "forlænget sorgforstyrrelser" til ICD 11 et udtryk for en institutionaliseret, konkret kendsgerning. Med afsæt i det iboende kan jeg udforske et ellers meget diffust og mange facetteret fænomen, som lidelse netop er. Med denne tilgang bliver opgavens formål at opstille en strukturel forståelsesramme og en argumentationskæde for sorg og lidelse i samtiden.

Den kritisk realistiske inspirerede retroduktionslogik bliver den overordnede ramme for argumentationskæden, men opgaven vil ikke være bundet af denne tænkning. Argumentationen i opgaven vil også inddrage hermeneutiske, fænomenologiske og pragmatiske elementer gennem et fokus på sprog, mening og betydning i det i forvejen kendte. Den interne logik i argumentationskæden vil være rodfæstet og orienteret mod min grundantagelse; at mennesker er meningssøgende og meningsdannende væsener. Jeg er derfor ikke bundet af den kritiske realismes ontologi og epistemologi.

Relevansen

Relevans af forlænget sorgforstyrrelse

Et grundvilkår i livet er, at det på et tidspunkt vil slutte. Ethvert menneske vil dø. Dermed er det også en præmis i sociale relationer, at der på et tidspunkt vil forekomme et ophør. Såfremt relationen har haft en vis betydning og med mindre begge parter dør på samme tid, vil der være en part, der højst sandsynligt oplever sorg i forbindelse med tabet. Sorg kan derfor ikke undgås i *sociale* relationer, og det gør begrebet yderst relevant at arbejde med i sociologien.

Der foregår en form for udvikling, hvor sorgen i nogle tilfælde *i sig selv* bliver til en sygdom. Nu er der ikke længere tale om sorg som en tilstand og et menneskeligt grundvilkår, der potentielt fører til andre lidelser, men et institutionelt skift og antageligt også et bagvedliggende skift, hvor et fænomen går fra at være et menneskeligt grundvilkår til en sygdom. At sorg får en diagnostisk titel, ser jeg som et nyligt nedslag, der kan stå som aktuel og relevant udgangspunkt for en analyse af strukturelle og bagvedliggende mekanismer i relation samtidens forståelse af lidelse i en bredere forstand.

Jeg vil behandle patologier som sociale fænomener, og jeg henter min legitimitet og relevans hos den social-patologiske forskningsretning som bogen *“the Social Pathologies of Contemporary Civilization”* (Keohane & Petersen 2013) er et eksempel på. Den sociologiske relevans af emnet bliver også yderligere valideret af følgende:

“instead of addressing these conditions as though they were discrete pathologies, specific diseases suffered by private individuals as ‘cases’ our starting point is always that the sources of these problems are social, that they arise from collectively experienced conditions of social transformations and shifts in our civilization” (Keohane & Petersen 2013:2).

At undersøge netop dette emne er også yderst aktuelt, da tilføjelsen af “forlænget sorgforstyrrelse” til ICD 11 er planlagt til at blive udgivet i juni 2018 (WHO 2017).

Relevansen af at beskæftige sig med den forestående tilføjelse af diagnosen udtrykkes ligeledes også i det faktum, at der er blevet tildelt øgede økonomiske midler til området i Danmark. “Det nationale sorgcenter” blev oprettet i 2017 med en bevilling på 7,8 millioner kroner af Sundhedsstyrelsen (Det nationale sorgcenter 2018). Ydermere er en forskningsgruppe på Aalborg Universitet tildelt 12,6 millioner kroner til det femårige forskningsprojekt “Sorgens Kultur” (AAU 2012).

Sideløbende med dette har sorg og død også fået en del opmærksomhed i medierne de sidste par år. Specielt Danmarks Radio har haft emnet under behandling med en række forskellige programmer sendt over de seneste år med blandt andet Anders Lund Madsen i “Du skal dø”, Anders Agger i “Sømanden & Juristen” og Esben Kjær med “Kunsten at miste”(dr.dk). Yderligere havde Danmarks Radio et helt tema ‘Sammen om

sorgen (dr.dk2), som blev sendt d. 29. november 2017. Dette er med til at understrege, at emnet er genstand for opmærksomhed i befolkningen.

Relevans af Lidelse

Ifølge Sociolog Iain Wilkinson er en af sociologiens mest oversete og presserende opgaver at prøve at forstå lidelse uden nødvendigvis at have det formål at fjerne eller at undgå lidelsen. Han gør i sin bog "Suffering – an introduction" (2005) opmærksom på, hvordan lidelse er et grundlæggende og uomtvisteligt fænomen, som på et eller andet tidspunkt kommer ind i folks liv i større eller mindre grad.

Han belyser, hvordan man hos de sociologiske klassikere - Weber, Marx og Durkheim - eksplicit og implicit kan se lidelse som en stor - og ifølge ham - overset del af moderniteten og dens udvikling. Dette kommer til udtryk, da lidelse for dem alle præsenteres som en motor til social forandring.

Ifølge Wilkinson (2005) er næsten al sociologi drevet af lidelse, men det er på trods af, at der ikke er mange sociologer, der beskæftiger sig med forståelse af lidelsesbegrebet. Deres fokus har i stedet været rettet mod specifikke typer af lidelse som et forsøg på at forebygge og forstå disse. Lidelsen har derfor ikke været et reelt erkendelsesobjekt i den sociologiske videnskab.

"I maintain that insofar as there is no longstanding tradition of sociological research into suffering per se, then this is a topic which our discipline has failed to acknowledge and develop as an important part of its heritage" (Wilkinson 2005:12).

Opgavens erkendelsesinteresse er rettet mod samfundets forståelse af lidelse og det sprog, som vi bruger i relation til lidelse. Opgaven forsøger at se på, hvordan tilføjelsen af "forlænget sorgforstyrrelse" til ICD 11 kan ansues som et udtryk for administrering af lidelse i samfundet.

Sorg som fænomen bliver et udtryk for en del af lidelsen, og hvordan man kan se den nuværende forståelse af sorg som et forsøg på at administrere, kontrollere, indordne, diagnosticere, behandle, beherske, fjerne eller forhindre lidelse. Ved at indlemme det i synet af den diagnostiske forståelse af lidelse som noget, der kan og bør inddeles i symptomer med tilhørende handlingsplaner.

Argumentationskæde

Mit udgangspunkt for min analyse er den intenderede tilføjelse af “forlænget sorgforstyrrelse” til ICD 11, som i min retroduktionistiske logik er en eminent kendsgerning, altså er mit institutionaliserede udgangspunkt. Ud fra grundantagelsen at mennesket er et meningssøgende og meningsdannende væsen, vil jeg først forsøge mig med en arbejdsdefinition af, hvad lidelse er. Derefter vil jeg med begrebet theodicé argumentere for, hvordan lidelse i sig selv umiddelbart er meningsløst, og hvordan mennesket i denne meningsløshed søger at finde mening med lidelsen.

Jeg vil herefter redegøre for, hvilke theodicér der har været udbredt. Dernæst følger en udlægning af, hvordan Webers affortryllelse af verden og Dufours argument for faldet af de store narrativer fører til en tilstand jeg vil kalde for et meningsvakuum. Dernæst viser jeg, med afsæt i Baumans dekonstruktion af dødelighed, hvordan modernitetstænkningen udfylder dette tomrum.

Herefter argumenterer jeg for hvordan modernitets tænkning hænger sammen med behovet for administrering, og hvordan administrering bliver den nye måde at tillægge lidelse mening.

Slutligt vil jeg se på, hvordan denne ovenstående argumentationskæde kommer til udtryk i en sprog forskydelse ud fra Brinkmanns udlægning af det diagnostiske lidelsessprogs kolonisering af andre lidelsessprog.

WHO's tilføjelse af forlænget sorgforstyrrelse til ICD-11

Den nye udgave af WHO's diagnosemanual ICD-11 planlægges udgivet i juni 2018 (WHO 2017). I denne bliver “forlænget sorgforstyrrelse” tilføjet som en diagnosekategori. Det er ikke noget nyt at diagnosemanualerne beskæftiger sig med sorg, i DSM-IV var sorg en undtagelse i forhold til depressionsdiagnosen, hvor man så bort fra depressionssymptomer to måneder efter et dødsfald af en tæt relation, men

denne undtagelse blev fjernet ved indførelsen af DSM-V (Horwitz, 2007: 215) (Brinkmann 2014:639).

I 2013 udkom den amerikanske diagnosemanual DSM-V, som tilføjede diagnosen 'Persistent Complex Bereavement Disorder', som dermed adskiller en patologisk sorgreaktion fra en forståelse af normal sorg (Jordan: 2014).

Jeg anser ikke blot den forestående tilføjelse af "forlænget sorgforstyrrelse" som et udtryk for et afkoblet ekspertsystem, men i højere grad som et udtryk for en institutionalisering af en større udvikling. Jeg vil argumentere for, at denne tilføjelse har en bredere indflydelse på samfundet. Megen forskning har argumenteret for DSM, ICD og diagnoser generelt har en store indflydelse på samfundets forfatning (Brinkmann & Petersen 2014) (Keohane & Petersen 2013).

Tilføjelsen af "forlænget sorg forstyrrelse" er udgangspunkt for min retroduktion, da det er en konkret institutionalisering, der kan bruges som et konkret nedslag. Via antagelsen om sammenhæng mellem lidelse og sorg kan dette bruges til at sige noget om lidelse. ICD er den diagnostiske manual, der er gældende og anvendt i Danmark. Dette er derfor med til at bidrage til relevansen set i en dansk kontekst.

Herunder ses arbejdsudkastet til ny diagnose beskrivelse: "forlænget sorgforstyrrelse". Udkastet er medtaget i hele sin ordlyd, da det er helt centralt for opgavens argumentation.:

"Prolonged grief disorder is a disturbance in which, following the death of a partner, parent, child, or other person close to the bereaved, there is persistent and pervasive grief response characterized by longing for the deceased or persistent preoccupation with the deceased accompanied by intense emotional pain (e.g. sadness, guilt, anger, denial, blame, difficulty accepting the death, feeling one has lost a part of one's self, an inability to experience positive mood, emotional numbness, difficulty in engaging with social or other activities). The grief response has persisted for an atypically long period of time following the loss (more than 6 months at a minimum) and clearly exceeds expected social, cultural or religious norms for the individual's culture and context. Grief reactions that have persisted for longer periods that are within a normative period of grieving given the

person's cultural and religious context are viewed as normal bereavement responses and are not assigned a diagnosis. The disturbance causes significant impairment in personal, family, social, educational, occupational or other important areas of functioning" (WHO 2018).

Lidelse

Wilkinson (2005) argumenterer for, at der er epistemologiske problemer ved definitionen af og ved forskningen af lidelse.

" Without exception, researchers labour under the conviction that something vital is always being left out of their accounts of what suffering does to people. They [forskere] are repeatedly brought to the conclusion that they are both conceptually and methodologically ill-equipped to make human suffering their object of investigation" (Wilkinson 2005:44).

Hvis der fandtes en kort og dækkende definition af lidelse, som tillige var almen accepteret, ville min opgaves erkendelsesærinde have ringe legitimitet. Dette til trods vil jeg alligevel prøve at nærme mig en form for afgrænsning i forståelsen af lidelse. Dette gøres for at gøre min referenceramme mere tydelig, når jeg i opgaven omtaler lidelse.

Jeg vil herefter se på forståelsen af lidelse i samtiden. Min redegørelse og argumentation vil delvist være historiskorienteret, dog ikke med et mål om at lave en fyldestgørende *genealogi* eller en dækkende diskursiv analyse af lidelse. Formålet er i stedet at fremføre et udvalg af forståelser, der kan anskues som et nedslag, som senere i opgaven faciliterer en nuanceret diskussion af diagnosetilføjelsen "forlænget sorgforstyrrelse", der kan ses som udtryk for administrering af lidelse.

Perspektiverne på lidelse vil udgøre en ramme, og inden for denne vil jeg belyse samtidens forståelse af og forhold til lidelse. I denne præsentation indgår både Svend Brinkmanns "lidelsessprog" fra hans artikel "Languages of suffering" (Brinkmann 2014) og Iain Wilkinsons (2005) diskussion af "Theodicy" ud fra Webers perspektiv. Min interesse i at inddrage disse to begrebsrammer er trefoldig.

Jeg vil:

- 1) bruge begrebsrammerne som udtryk for forskellige forståelser af lidelse i et historisk perspektiv.
- 2) inddrage deres argumenter i forhold til udviklingstendenser både historisk og samtidigt.
- 3) anvende deres begreber til at belyse de generative mekanismer jeg argumenterer for leder til tilføjelsen af denne nye diagnose.

Hvad er lidelse?

Jeg vil indledningsvis samle en række akademiske og leksikalske forsøg på definitioner af lidelse for derefter at forsøge på en sammenfatning af disse, vel vidende en sådan indledende definition ikke vil indfange kompleksiteten i lidelse.

- "Lidelse er en tilstand eller oplevelse af smerte. Lidelsesbegrebet omfatter hele intensitetsspektret fra mildt ubehag til uudholdelig pine" (Jakobsen 2009:49).
- lidelse er: "(...) en tilstand forbundet med smerte, pine, plage, nød, besvær, uheld og ulykke(...)" (Stefánsson 2017:1).

Jacobsen og Stefánsson definerer lidelse som en oplevet tilstand af smerte og ubehag af meget forskellig intensitet.

- "Lidelse er en bredt defineret negativ tilstand. Oplevelsen er oftest associeret med en form for smerte og elendighed, men enhver form for tilstand kan være lidelse, hvis den subjektive oplevelse fremkalder modvilje. Antonymer indbefatter glæde og velbehag" (wikipedia.dk, 2018).

Her påpeges ledelsens subjektive karakter og modsætningsforholdet til glæde og velbehag.

Jeg vil endvidere inddrage den sidste del af Brinkmanns definition af languages of suffering.

- "languages of suffering" i.e., vocabularies that we use to interpret, make sense of, and regulate our experiences of distress, discontents, or what Thomas Szasz famously called "problems in living" (Szasz 1961)" (Brinkmann 2014:630).

Her lægger Brinkmann vægt på sprogets betydning, i det sprog vi bruger at til forstå og undersøge vores pine, "distress" (nød) "discontents" (utilfredshed). Utilfredshed og oplevet lidelse i forbindelse med det af leve - Altså; problemer med at leve.

Det bliver herved en meget bred og subjekt styret definition, når man bruger "problems in living". En sådan definition er meget bred og kortfattet, men er efter min mening også ganske passende på nuværende trin i opgavens argumentation.

Buddha siger at "Livet er lidelse". Dette er den første af de fire hellige sandheder (Rydahl 2007). Uden at gå ind i en dybere teologisk-filosofisk diskussion af den sætning vil jeg argumentere for udtrykkets berettigelse ved at godtgøre, at det er et grundvilkår, at ethvert menneske kommer i kontakt med og oplever lidelse i højere eller mindre grad gennem deres liv.

Bo Jacobsen, professor ved center for forskning i eksistens og samfund under KU, ser lidelse som et grundvilkår for det at være menneske, han ser lykke og lidelse som nogen af "vore mest grundlæggende bevidsthedskategorier" (Jacobsen 2009.42).

Lidelse er et af de grundlæggende menneskelige fænomener. Det er en kategori for menneskelige oplevelser af livet og verdenen på lige fod med glæde, lykke, tillid, kærlighed, svigt og ondskab.

Ud fra ovenstående er her mit forsøg på at samle op og lave min egen arbejdsdefinition med det formål indkredse, hvad denne opgave handler om.

Min foreløbige definition af lidelse

- Menneskelig lidelse er "problems in living". Lidelse er en tilstand eller følelse af ubehag, smerte og/eller elendighed af forskellig intensitet forårsaget af eksempelvis fysisk eller psykisk smerte, pine eller nød forårsaget af tab, besvær, uheld og ulykke. Lidelse ses ofte som modsætning til glæde og/eller velbehag.

Theodicé

Weber og theodicé

Når man vil beskæftige sig med lidelse og samtidens forståelse af lidelse, vil jeg argumentere for, at Webers (1966) overvejelser i forhold til theodicé kan være yderst relevante at tage med. Hans anser begrebet "Theodicy" som et centralt fænomen og proces. Begrebsrammen og hans forståelse finder jeg anvendelig i forhold til at forstå samfundets håndtering, dvs. dekonstruktion og administrering af lidelse, som et udtryk for behovet for at tillægge lidelse mening og at kunne leve med lidelse.

Theodicé udspringer af det faktum at lidelse eksisterer og vores forsøg på at forstå lidelsens eksistens. "(...) his [læs:weber] reflections upon the problems of theodicy in face of 'the brute fact that suffering exists'" (Weber 1948c: 354)" (Wilkinson 2005). At kunne tilskrive lidelse en eller anden form for mening er en forudsætning for at "kunne leve i verden". Altså; eksistens indsættes i en form for narrativ.

I overensstemmelse med min anden antagelse, at 'mennesket er et meningsøgende og meningsdannende væsen', er oplevelsen af lidelse en meningsøgende proces, hvor vi forholder os til eksistensen af lidelse. Weber argumenterer ifølge Wilkinson for, at lidelsen i sig selv er meningsløs (Wilkinson 2005:77): Derfor må mennesket qua dets meningsøgende væsen selv tillægge det meningsløse mening. Denne diskussion af og forsøget på at tillægge lidelsen mening er, hvad Weber kalder theodicé (Weber 1948).

Det er ikke Weber, der har fundet på begrebet theodicé. Hvordan det skal forstås, og hvad det betyder for menneskets forhold til livet og det guddommelige har været diskuteret helt tilbage til før kristne filosoffer som Epikur og Sextus Empiricus (Svendsen 2002:32).

Religiøs theodicé.

Theodicé diskussionerne om det ondes problem har været et tilbagevendende, vigtigt emne inden for flere store religioner. I kristendommen har diskussionen af, hvordan det onde og lidelse kan eksistere, hvis gud er god og almægtig, eksisteret gennem det meste af religionens idehistorie. Det centrale spørgsmål i det er: Hvordan kan guds almagt og godhed være forenelig med en verden, hvor lidelse eksisterer?

Dette spørgsmål kan medføre den slutning: At hvis gud har skabt alt, er det hans vilje, at det skulle være sådan, og dermed er gud ansvarlig for det, han har skabt og dermed også for menneskers lidelser, hvordan er det da muligt, at gud er god og almægtig? (Svendsen 2002:34)

Weber argumenterer for, at religions udvikling og udbredelse i høj grad kan tilskrives "(...)the driving force of 'the experience of the irrationality of the world' (Weber 1948b: 125)" (ibid.).

Disse teologiske diskussioner - der her kun er skal berøres overfladisk - har forsøgt at levere mening med eller i lidelse. Dette er sket på forskellig måde, alt efter hvilken religion eller religiøs retning der er tale om. Som fællesnævner er det, at der oftest er tale om, at lidelse forstås som en konsekvens af en syndefaldsmyte, og disse findes i adskillige religioner (Svendsen 2000:35).

Meningen med lidelse kan tilskrives guds retfærdige straf for menneskets synder, og det kan være en test af den troende på guds eksistens jævnfør Jobs bog i bibelen, eller det kan være et resultat en større plan, som kun gud kender, endeligt kan det være for at vise menneskene, hvad det gode er, da ting eksisterer i kraft af modsætninger. Alt andet lige er disse forklaringer et forsøg på at give mening til lidelse, så menneskene kan forliges med al verdens lidelse. En løsning på theodicé problemerne kan være, at gud ikke findes eller ikke er god eller almægtig (Svendsen 2002:31-38).

Det løser ikke manglen på mening med eller i lidelse. Men fører os frem til moderniteten, hvor Nietzsche hævder, at gud er død. Dette gør imidlertid ikke, at vi ikke gerne vil opfatte verdenen som god og retfærdig. Det stadig meningssøgende, sekulære menneske ønsker at tilskrive eller finde en mening med eller i lidelsen eller i det mindste gøre den "nyttig"

For the greater good theodicé

“Herved bliver de hindringer, den lidelse vi skal overvinde på vejen mod, for eksempel det kommunistiske samfunds paradisiske tilstand eller de skader Adams Smiths usynlige hånd forvolder i processen mod et frit marked” (Svendsen 2002: 44-45).

Inden for den sidstnævnte tænkes lidelser som nødvendige onder, der opstår, når man prøver at regulere et marked, der bør være frit. Disse lidelser gives mening ud fra ideologisk historieskrivning, hvor lidelser indskrives som nødvendige onder og dermed gives mening (Svendsen 2002:44-49).

Den marxistiske materielle historie og ønsket om den fremtidige opnåelse af det utopiske kommunistiske samfund samt Adam Smiths usynlige hånd bliver dermed til lidelse for “the greater good”, da disse to mekanismer vil føre til det retfærdige paradys på jord. Heri ligger der også en ukuelig tro på fremtiden og den historiske progression.

Videnskab theodicé

Med den moderne oplysningstænkning søger videnskaberne forståelse og ofte årsager. Dette kommer klart til udtryk i naturvidenskaber som biologi og lægevidenskaben, hvor der i deres snævre videnskabsforståelse ligger en opfattelse af, at alt kan og bør blive løst via sandhedssøgen, opfindelser og oplysning. Biologiske, genetiske og lægevidenskabelige forklaringer på lidelse kan fjerne vor oplevelse af lidelsers tilfældighed og meningsløshed. Sygdom skyldes i en sådan forståelse genetik, bakterier og virus osv. Vi kan beregne sandsynligheder for sygdom og helbredelse og reducere sygdommene gennem forebyggelse og sundhedsfremme. Med denne forståelse af lidelse, bliver lidelsens årsager nemt placeret hos den enkelte (Svendsen 2002:16-19).

Typer af theodicé.

Webers tre typer af rene theodicé. (Wilkinson 2005:60-61)

- 1) Karma (buddhismen) hvor alt er lidelse skyldes synd i tidligere liv og dermed er alt lidelse retfærdig grund at det aflad, og at man selv er skyld i det
- 2) dualistisk ”gnosticism and mancheism”. (ibid:61) hvor alt dårlighed er fordi, folk er ”urene” smittet /besatte af det onde.

3) Distinktion inden for mono-religionerne, mystisk efter livet med paradys, og på den anden side den aktive individuelle asketiske virke, hvor man arbejder for paradys på jorden (ibid:61). Det er denne der ifølge (Wilkinson 2005:61) har haft størst indflydelse via modernitetstænkningen på samtiden og eftertiden.

Denne (3) retning fører til "He [læs:weber] Suggests that within this world-view, believers are bound to understand that it is a matter of God's will that they should make every effort to bring ungodly 'disorder' under the powers of human control; for suffering highlights the presence of sin, and God has ordained that we must do all we can to act against sin so as to work towards the institution of his kingdom on earth.

Ligeledes er der den monoteistiske religioner med en forståelse er prædestination, jeg ikke vil uddybe her.

Modernitets theodicén

Med moderniteten og oplysningstankens sekulære natur får theodicé problemet en ny karakter. Nu bliver vægten lagt på, hvordan man kan forstå lidelse som meningsgivende. Dermed er meningen med og grunden til lidelse ikke længere udtryk for guds vilje. I stedet er theodicén tro imod oplysningens parole om fremskridt - til en tilstand, hvor; det onde og lidelser rykker i baggrunden, da det nu blot er et udtryk for manglende fremskridt, altså et endnu ikke fixet problem. Hermed overtager det modernes tro på fremskridt, troen på gud.

Weber og affortryllelse af verden

Et af Webers store temaer i hans forfatterskab er affortryllelse af verden " (...) Det er Webers mest fundamentale tema i analyserne af den historiske udvikling, en udvikling der har ført til, at mennesket har mistet sin mening og selv må vælge sine værdier" (Månson 2007: 95).

Han beskæftiger sig med menneskets forsøg på at beherske naturen (ibid:108) bureaukratiets voksende i forsøget på at kontrollere det sociale liv, dette får betydning i en verden hvor menneskene i den moderne kapitalistiske verden forsøger at planlægge, kontrollere og styre alt.

"I en planlagt økonomi vil bureaukratiets rolle nemlig med nødvendighed øges, og hele tilværelsen vil blive underkastet kalkulering og planlægning"(ibid:108)

I det moderne samfund kommer mennesket til at sidde fast i et "jernbur af varer og forordninger"(ibid:108)

"I dag er ånden - måske for stedse, hvem ved? - undvejet fra dette bur. I hvert fald behøver den sejrende kapitalisme, efter den er blevet etableret på teknisk grundlag, ikke længere denne støtte." (Weber 1920:121) Den støtte, som mangler, er religionen og det magiske.

Weber fremhæver betydningen af, at de moderne bureaukratiske videnskabelige teknikker giver plads for kalkulation og forudsigelighed, hvilket bidrager til at skabe et helt nyt "verdensbillede sammenlignet med det tidligere ikke-videnskabelige verdensbillede" (Månson 2007:107).

Dette verdensbillede gør, at "verdenen bliver mindre og mindre magisk" (ibid.:). det er denne proces, som Weber kalder "affortryllelsen af verdenen".

Weber beskriver, at der med affortryllelsen af verden er sket en rationalisering af tanken: "Tankens rationalisering" handler bl.a. om en "affortryllelse af verden" (entzauberung der Welt), der først og fremmest kommer til udtryk i videnskabens udbredelse (Weber 1920).

I denne forbindelse baner det vejen for en øget betydning af lægevidenskab og psykiatrien, da der overladt meget mere til dette rationelle.

Det postmoderne menneske oplever i store livsændrende situationer -såsom dødsfald og den der efterfølgende sorg- bliver åben overfor nye rationelle tolkninger og åbner dermed for en indflydelse fra psykiatrien.

Faldet af de store narrativer

Argumenter for at de store narrativer er faldet. og dermed er de store narrativer ikke længere tilgængelige som forståelses ramme i tilværelsen (Dufour 2007). Derfor må individet lære at leve med lidelse på anden vis. Med inspiration fra Dufour kan man se administrering af lidelse og theodicén i samtiden som et udtryk for tabet af den store

anden. Altså; de store narrativers fravær. Hvor 'for the greater good' -narrativerne, som eksempelvis kommunisme eller nazisme, har mistet deres gennemslagskraft (Dufour 2007). Den religiøse forståelsesramme i samfundet er også aftagende samt narrativernes evne til at levere mening med tilværelsen (Dufour 2007); dermed også med lidelse. Der er ikke noget eksternt, der kan tilskrive lidelse mening længere.

Dette efterlader os med en situation, hvor der ikke længere er de samme traditionsbaserede theodicér som tidligere, dermed bliver der et tomrum, som jeg vil karakterisere som et meningsvakuum.

Udfyldelse af tomrummet efter faldet

Selvom et utal af sociologer og sociale teoretikere efter Lyotard (1985) argumenterer for, at vi befinder os i en postmoderne verden, mener jeg at i forhold til lidelse og sorg, kan det være relevant og have en stærk forklaringskraft at se på moderne tænkning. Den tænkning, som Bauman beskriver i "Deconstructing mortality and immortality" (1992), hvor han med den moderne tænkning lettere karikeret fremstiller det således, at man kan forstå al handlen ud fra ideen om, at det er en reaktion på egen dødelighed.

Bauman

For at forstå hvordan dette meningsvakuum bliver udfyldt, og hvilken tænkning der får plads og fylder, dermed også hvilken theodicé der bliver den herskende, vil jeg inddrage Baumans tanker om moderniteten og dekonstruktionen af dødeligheden fra bogen "Mortality, Immortality and Other Life Strategies" (Bauman 1992).

I bogen analyserer Bauman samtiden ud fra tesen om, at vi alle skal dø. Al adfærd er et udtryk for vores ageren i forhold til grundvilkåret om, at vi alle skal dø. Denne form for tænkning finder jeg har stor genklang i forhold til, hvordan man kan anskue den diagnostiske forståelse af lidelse og dermed også forstå den administrering af lidelse, jeg beskriver og argumenterer for i denne opgave.

Bauman beskriver i "Mortality, Immortality and Other Life Strategies" (Bauman 1992), at individets håndtering af egen dødelighed kan anskues som en kamp for at overvinde denne dødelighed. Denne kamp er i god tråd med moderniteten og postmoderniteten,

hvor individet dels oplever at kunne overvinde flere og flere af de dødsårsager, som døden kan opdeles i, dels bliver mere optaget af at kaste en skygge foran tanken om døden (ibid.).

Bauman opidser to livsstrategier i kampen mod egen dødelighed: dekonstruktion af dødeligheden (moderniteten) og dekonstruktion udødeligheden (postmoderniteten), hvilket jeg ville argumentere for kan forstås som udtryk for to theodicé, altså to forskellige greb i forhold til at leve med, samt søge og skabe mening med lidelse. Den førstnævnte, dekonstruktion af dødeligheden består at, at mennesker bryder døden op i sundhed, sygdomme og diagnoser, med dertilhørende behandlingsformer.

Den næste strategi, dekonstruktion af udødeligheden, er i højere grad en postmoderne tendens, hvor mennesker i stedet fokuserer på 'forstumme' tanken om døden ved at gøre øjeblikket nu-og-her til fokus, frem for fremtiden, hvor døden potentielt lurder. Der er naturligvis tale om et flydende skel mellem de to typer strategier, og Bauman forstår i nogen grad overgangen til den postmoderne strategi, som en konsekvens af, at vi i stigende grad må erkende, at dødeligheden (reelt) ikke kan bekæmpes, som vi havde håbet med den moderne naturvidenskabs optimisme. (Bauman 2006:154; Bauman 1992:187).

Disse to måder at forholde sig til dødeligheden på minder i høj grad om, hvad der er på spil i Webers begreb om theodicé. Man kan forstå dem som måder at leve med det meningsløse ved lidelse. Denne dekonstruktion af dødeligheden mener jeg passer ganske adækvat ind i forhold til at skulle forstå, den theodicé, der ligger bag en tilføjelse af sorgforstyrrelse til ICD-11.

Hermed er min pointe, at Baumans tanker om, hvordan vi mennesker håndterer bevidstheden om egen dødelighed, kan sidestilles med den måde, hvorpå vi håndterer lidelse: nemlig som noget der bør og kan bekæmpes. Den overordnede strategi kan overordnet forstås som en nedbrydning af lidelse til håndterbare, afgrænsede størrelser. Disse mindre enheder kommer til udtryk i symptomer, diagnoser og til hver enkelt af disse symptombeskrivelser hører så en vejledende behandling. På denne måde etableres der en målrettet og meningsgivende kamp at kæmpe imod dette patologiske monster, også kaldet lidelse.

Med Webers theodicé begreb og Baumans tanker om dekonstruktion af dødelighed kan

man forstå behovet for administrering af lidelse, og det kan ses som udtryk for en theodicé, der muliggør et liv med lidelse, netop fordi lidelse tillægges mening qua kampen mod lidelse. Grundet lidelsens flygtige og flydende karakter bliver man nødsaget til at inddele dette abstrakte fænomen i underkategorier, da det kan være svært at bekæmpe en fjende, hvis den ikke er konkretiseret. Man kan derfor argumentere for, at dekonstruktionen af lidelse er en søgen efter mening og samtidig en coping mekanisme, der passer utroligt godt ind i et samfund, hvor troen på naturvidenskabelige fremskridt er ukuelig

For Bauman handler menneskets håndtering af død og lidelse om mere og andet end individuelle følelser og behov. Han sætter disse tanker ind i en større indramning af den menneskelige kultur:

“Human culture is, on the one hand, a gigantic (and spectacularly successful) ongoing effort to give meaning to human life; on the other hand, it is an obstinate (and somewhat less successful) effort to suppress the awareness of the irreparably surrogate, and brittle, character of such meaning. The first effort would be lamentably ineffective without the constant support of the second” (Bauman, 1992:8).

I stykket fremhæver han to aspekter ved kulturens forhold til mening. Kulturen forsøger på den ene side at skabe mening med livet i en meningsløs verden, og på den anden side bestræber kulturen sig på at undertrykke bevidstheden om denne menings skrøbelige natur. Disse bestræbelser spiller sammen, så bestræbelsen på at skabe mening vil være meningsløs, hvis man ikke samtidig bestræber sig på at undertrykke skrøbeligheden af det første aspekt. Det er Baumans pointe, at de to bestræbelser uløseligt hører sammen.

Hvorfor er der et behov for administrering af lidelse?

Modernitetstænkning

I forlængelse af det foregående afsnit vil jeg i forlængelse af Bauman argumentere for, at vi er i en form for moderne samfund. Det ser jeg i det forhold, at mennesket og samfundet har brug for administrering, kontrol og beherskelse af naturen både internt og eksternt. Jeg mener ikke, at en klar distinktion mellem disse giver mening som to adskilte gensidigt afhængige entiteter.

Jeg argumenterer ikke for, at denne tænkning og tendens står alene i samtiden. Ej heller for at der ikke er konkurrerende forståelser af samme. Jeg argumenter blot for, at denne tro på fremskridt og beherskelse stadig fylder meget i vores fælles bevidsthed. En indvending mod denne påstand og modsatrettede argumenter kan være den bevidsthed og tænkning, der er ved at sprede sig i forbindelse med miljø- og biodiversitetskrisen, hvor det for mange er ved at blive klart, at vi har knappe ressourcer, og at vi bør indrette vores samfund derefter. Dog vil jeg også mene, at det stadig i høj grad er en tro på det moderne projekt, omend måske ikke i samme omfang og med samme tiltro, ukuelighed og optimisme, som modernitets tænkningen har i forhold til beherskelse af naturen. Men projektet spiller stadig en stor rolle, i forhold til hvordan vi taler om, forholder os til, oplever og agerer i forhold til lidelse.

Scientology som ekstremt eksempel på samtidens theodicé

Scientology tilbyder en alternativ og ekstremt udtrykt theodicé i forhold til den i opgaven beskrevne og dertilhørende løsninger. Scientology er et grelt eksempel og selvfølgelig ikke et udtryk for en repræsentativ forståelse af, hvad lidelse er. Fordelen ved et ekstremt tilfælde er, at det kan være med til at åbenbare nogle eksempler, der ellers kan være svære at få øje på. Det, at Scientology har en appel, og at de har succes med at rekruttere i mennesker i samfundet, kan sige noget om samfundets modtagelighed overfor deres narrativ og theodicé.

Deres narrativ tilbyder en forståelse af tilværelsen, og de ser succes som udelukkende et spørgsmål om et uforløst, indre potentiale. Deres storhedstid er måske ovre, men der er stadig et stort antal mennesker, der tilslutter sig den "kult/religion og andre lignende, forsimplede optimeringsprogrammer.

Jeg argumenterer for, at der helt klart er nogle paralleller imellem Scientology og en større strømning i samfundet, som jeg løbende vil argumentere for i opgaven, ment som forholdet mellem Scientology, lidelse og sproget om dette i samfundet. I podcasten "Robert og Thetanerne" fra (Third Ear 2016) udtaler Robert Dam, en tidligere ledende person i den danske afdeling af Scientology, at han ikke kan fremstå syg i forhold til omgivelserne, da det vil være et udtryk for, at han ikke har opnået den indsigt, som han giver udtryk for selv. Altså; det, at man kan blive ramt af lidelse, er et tegn på en individuel fejl.

Scientologys lidelsesforståelse, tænkning og theodicé minder om argumenterne, jeg tidligere har nævnt i opgaven. Hvor alt dårligt, der rammer en person, er forårsaget af problemer, som man skal have gennemarbejdet selv. En simpel forkølelse skyldes et psykosomatisk traume. (Third Ear 2016). Hele Scientology medlemmernes tilværelse er et arbejde mod at undgå lidelse ved at forbedre dem selv. På denne måde undgår Scientology som institution at kritikken rammer dem. Det kan aldrig være strukturen eller organisationen, den er gal med, når lidelse og mangel optræder, da al succes findes i et endnu ikke opnået potentiale hos det enkelte medlem. Medlemmet er, som de siger, endnu ikke "clearet".

Jeg argumenter for, at det er en plausibel slutning, at der i et samfund med en stigende administrering af lidelse ved hjælp af afgrænsede kategorier med dertilhørende procedurer for at fixe den pågældende person, hvad enten det måtte være depression, sorg eller simpel influenza, skyldes en fejlslagen præstation hos det enkelte individ. Det kan være en farlig drejning, der leder til en evigt indadrettet skuen efter, hvordan man selv kan gøre det bedre. En sådan individuel ansvarliggørelse er hvad (Johnsen & Christensen 2014) omtaler som en profylakse. Hvis sådan en drejning bliver komplet eller alt for udbredt, leder det til, at man ikke længere anskuer de strukturelle omstændigheder, der i sociologisk forstand kan forklare megen lidelse og dermed ses som et udtryk for bredere U-vending af kritikken.

Dekonstruktion af lidelse.

Hele argumentet i forhold til administrering af lidelse kan man i høj grad sammenligne med det, at der er et behov for at dekonstruere lidelse til mindre, gerne gensidigt udelukkende kategorier. Man kan nærmest kalde det en grundlæggende menneskelig egenskab. Udtrykt ved en lyst eller et drive til at forstå og reducere komplekse fænomener til noget, man kan forholde sig til. Dermed bliver det til administrerbare kategorier i både en bureaukratisk forstand med kontrol og regulering, men også i forhold til behovet for kontrol over egen situation og eget liv - et mere individuelt behov for kontrol. Med denne tænkning er dekonstruktionen mest et middel til at kunne administrere et ellers diffust og komplekst fænomen i mere konkrete enheder, der kan håndteres med det formål at bekæmpe, reparere og fjerne lidelse.

Denne forståelse af dekonstruktionen af lidelse mener jeg at kunne spore i det nuværende samfund. En materialisering og institutionalisering vil jeg argumentere for er DSM og ICD som fænomener. Altså; at man vil konstruere et gensidigt udelukkende katalog over sygdomme/diagnoser. Denne metode har vist sig som værende tilstrækkeligt effektiv, når der tales om fysiske sygdomme.

Når det kommer til psykiske lidelser, er det for mig langt mere kompliceret og en gråzone i forhold til, hvornår man bør anskue noget som patologisk eller ej. Men at granske gråzone spørgsmålet er ikke dette speciales nærværende formål, men i højere grad en analyse af, hvad det betyder, at vi gradvist er ved at tilføje flere og flere former for lidelse til DSM/ICD. Samt hvordan der kan argumenteres for, at dette er et udtryk for en bestemt form for forståelse af lidelse, som noget der kan og bør opstilles i kategorier af patologisk adfærd og affektive forstyrrelser.

Modernitetens idealet om at alt kan, skal og bliver fixet

For at forstå af lidelse mener jeg, at det kan være gavnligt at se på et grundlæggende træk ved moderniteten hvor man argumentere for, at eksistensen lidelse bare er et udtryk for et endnu uforløst potentiale via mangel på fremskridt, opfindelser og mangel på personlig oplysning. I en sådan forståelse spiller lidelse en sekundær rolle som et udtryk for, at der er noget, der ikke fungerer, som det skal. Denne ukuelige tro på fremskridt hænger tæt sammen med den naturvidenskabelige idé.

Denne tænkning, som jeg også vil uddybe senere, mener jeg har haft en stor indflydelse på, hvordan vi anskuer personers mentale helbred. Det, at være menneske, og specielt det, jeg senere vil uddybe som den diagnostiske forståelse af lidelse, der har fået en dominerende position i forhold til at fastlægge vores forståelse af lidelse.

Administrering af lidelse

Når der i denne opgave tales om administrering af lidelse, skal administration opfattes som et sociologisk begreb, der omfatter, hvordan lidelse forsøges håndteret på såvel 'makro-, meso- som mikroniveau. Hermed bliver lidelse gjort til et anliggende for staten som noget den skal forholde sig til, et anliggende på et institutionelt plan i form af indskrivning i et diagnostisk system og endelig på mikroniveau i form af selvregulering i form af forebyggelse og sundhed. Denne individuelle administrering forstå her som en proces, hvor den enkelte kæmper med at tackle, håndtere, opdele og administrere egen lidelse ved at forstå den som et patologisk fremmedlegeme, der skal fixes,

optimeres, håndteres og arbejdes væk. Lidelse er dermed en undtagelsestilstand, der kan og bør bekæmpes.

Administrering af lidelse er et udtryk for en forståelse af lidelse og den dertilhørende theodicé i samtiden. Det er et udtryk for, at vi har en forståelse af lidelse, som noget der kan administreres, og at denne administrering foregår på en måde der give en mening med lidelse, i samtiden og dermed også i livet som sådan.

Man kan således anskue samtidens theodicé, som at lidelse er noget sygeligt og der skal diagnosticeres, behandles og bekæmpes/kureres. Dette fremgår af administreringsprocesser, hvor lidelse inddeles i flere forskellige diagnoser.

Hvis man skal kunne administrere og kurere noget, er man nødt til at vide, hvad det er, man gerne vil administrere, håndtere og kontrollere. Min antagelse er her, at det sociale og tilværelsen er meget flydende og kompleks, og det kan være vanskeligt at administrere ting, man ikke kan forstå.

Det sociale er så komplekst, at man bliver nødt til at kategorisere og underinddele det for at kunne kontrollere og administrere det. Jeg mener derfor, at dekonstruktion er en nødvendighed for overhovedet at kunne administrere noget.

Bureaukratiets størrelse, mangel på tillid og umyndiggørelse medfører ligeledes, at affortryllesens "jernbur" i modsætning til det helliges "lette kappe" (Weber 1920:121) gør, at man bliver nødt til at lave og inddele alt i klare, målbare dekonstruerede kategorier for overhovedet at muliggøre bureaukrati og administrering.

Ved administration af lidelse forstås de processer der står for kontrol, indordning, styring, design, håndtering af lidelse. Den lidelse der tidligere har været og har haft en "naturlig" status som et menneskeligt religiøst eller eksistentielt grundvilkår.

Denne administrering kan forstås på forskellige niveauer; mikro, meso og makro. Jeg advokerer ikke for, at disse niveauer skal forstås som tre uafhængige, ontologiske plan, der kan fungere uafhængigt af hinanden. Det er mere tiltænkt som analytiske kategorier.

Administrering af lidelse som den nye theodicé

Opsamlende vil jeg argumentere for, at den nye måde mennesket skaber mening med og i lidelse er ved at anvende, det jeg kalder en administrerings-theodicé. Dette forstås ved, at der foregår et vedvarende forsøg på at konstituere lidelse som noget individuelt og patologisk.

Dette noget kan deles op i afgrænsede gensidigt udelukkende kategorier med dertilhørende symptomer, altså bliver lidelse i denne forståelse til diagnoser. Dette medfører, at disse kategoriserede diagnoser kommer med standardiserede løsninger, der har en indbygget forståelse af, hvordan lidelse skal beskrives, og hvordan der skal handles, kureres og endda forebygges.

Lidelse bliver på den måde overkommelig og meningsfuld igennem kampen mod den.

”Lidelsessprog” og forståelse

For at kunne forstå og ekspliciterer faldet af de store narrativer og skiftet i de herskende theodicéer, der har medført en dekonstruktion og administrering af lidelse, som den meningsskabende theodicé, vil jeg inspireret af Svend Brinkmanns artikel “Languages of suffering” (2014) argumenterer for et skift i lidelsessprog, der har ført til tilføjelsen af diagnosen, da man ved det diagnostiskesprogs kolonisering af de andre sprog ikke kan håndtere og forstå lidelse på anden vis.

Brinkmann (2014) præsenterer fem forskellige lidelsessprog. Disse sprog definerer han:

“languages of suffering,” i.e., vocabularies that we use to interpret, make sense of, and regulate our experiences of distress, discontents, or what Thomas Szasz famously called “problems in living” (Szasz, 1961)”
(Brinkmann 2014).

Brinkmann argumenterer for, at man ved at se på de forskellige typer af lidelsessprog, der er tilgængelige for mennesker som en del af både institutioner og for individer generelt i tilværelsen, kan være med til at konstituere verden og ligeledes den måde, man oplever verdenen på.

Brinkmann præsenterer i artiklen "Languages of suffering" begrebet af samme ordlyd som titlen. Til en forståelse af dette begreb argumenterer han for en sammenhæng mellem sprog og forståelse, oplevelse, handlinger på lidelse. Han gør rede for fem forskellige lidelsessprog. De er som følger: et religiøst, et eksistentielt, et moralsk, et politisk sprog om og for lidelse og sidst et diagnostisk lidelsessprog. Sidstnævnte mener han er dominerende i samtiden, og det har ofte været med til at delegitimere de andre fire (Brinkmann 2014:630).

Fem forskellige lidelsessprog

Jeg vil skitsere fem fagtraditioners forståelse af lidelse og hvilket lidelsessprog, som de tilbyder som ramme for at tale om lidelse. Det skal ikke forstås således, at der er sammenfald mellem sproget og den faglige tradition, men mere at lidelsessprogene er blevet til i relation til de faglige traditioner. Jeg hverken forestiller mig eller argumenterer for, at der indenfor disse fagtraditioner er en homogen konsensus, og at der vil være økologisk validitet fra pågældende fagfolk i forhold til, hvad lidelse er. Det er i stedet et forsøg på at konstruere arketyperiske sprog, der lægger op til forskellige måder at administrere lidelse på.

Jeg ser heller ikke disse fagtraditioner som afkoblet fra omverdenens forståelsesrammer. Tværtimod, så anser jeg dem som tæt forbundne med befolkningens forståelsesrammer og også gensidigt påvirkende traditioner imellem. Ved at de for at kunne ræsonnere med befolkningens forståelse må have en form for immanent tilstedeværelse, som former aktiviteter, der via "trickle down" i høj grad påvirker og stiller lidelsesforståelser til rådighed for befolkningen.

Jeg forestiller mig derfor heller ikke, at disse skitser er dækkende for al den splid, de faglige diskussioner og de forskellige positioner, der er indenfor for hvert af disse felter. Formålet med dette stykke er i stedet at opstille disse forståelsesrammer, som kan være med til at tydeliggøre en forskydning. Disse kategoriske fremstillinger skal kunne fungere som en form for idealtypiske fremstillinger, der kan være med til at vise, hvordan administreringstheodicién og den forskydelse jeg har argumenteret for kommer til udtryk i lidelsessproget.

Religionens sprog

Et af de grundlæggende temaer i al religion er forståelsen af livet, som indebærer død og lidelse. Religioner som buddhisme, jødedom, islam og kristendom har tilbudt os sprog i form af fortællinger og forståelses verdener, hvor det lidelsesfulde tjener én højere mening - som guds straf eller guds prøvelse af det syndige menneske. I kristendommen har Jesus på korset været som et ikon for lidelse, hvor man gennem troen på ham to lidelsen på sine skuldre og gav os håbet og troen på et paradys uden lidelse i en verden efter livet (Svendson 2002:40).

I buddhismen er et af tilværelsens tre hovedtræk lidelse. "Livet er lidelse", som man skal overvinde gennem erkendelse for at opnå Nirvana (Relegion.dk 2018). Med modernitetens religionskritik og affortryllelse har dette tidligere meget dominerende sprog for lidelse tabt mening og betydning, og det er gradvist blevet afløst af flere andre sprog for lidelse.

Disse er nye sprog, der omtaler lidelse som sygelige psykiske tilstand, som eksempelvis findes inden for de medicinske, psykiatriske og psykologiske områder. Det religiøse sprog har ikke helt tabt sin betydning og kraft, hvilket især kan ses i forbindelse med at mange stadigvæk tyer til religioners sprog og ritualer ved død og begravelse.

"Suffice to say here that this language has not disappeared just as religion has not disappeared in spite of secularization, but instead has become something like an optional choice that demands personal reasons to be thought of as legitimate" (Brinkmann 2014:638).

Det religiøse sprog er altså ikke forsvundet, men vi har blot mulighed for et valg blandt flere sprog.

Eksistentielt sprog

Lidelse er et vilkår i vores eksistens, derfor bliver et sprog for lidelse afgørende, når vi taler om de problemer, der er forbundet med at være menneske. Brinkmann forklarer det således:

"An existential language of suffering sees various human problems as inescapable parts of our existence" (Brinkmann 2014:638).

Lidelse er altså i et eksistentielt sprog ikke noget, vi kan undslippe. Det er et sprog, hvor man kan forholde sig til lidelse på en ikke-religiøs måde som et af livets vilkår. Men det at forholde sig til lidelse som et terapeutisk/medicinsk problem er noget nyt, som Brinkmann beskriver således:

"In any case, the point is that phenomena such as death anxiety or despair are regarded not as pathological conditions to be treated medically or therapeutically, but as defining features of human life. The capacity for such emotions and experiences is exactly what makes us human" (Brinkmann 2014:638).

Han understreger netop her, at det er det, at vi forholder os til disse fænomener, der gør os til mennesker.

Moralsk sprog

Det moralske sprog forholder sig til, hvad man bør gøre i livet, og hvad der er normalt og rigtigt at gøre i forhold til lidelse:

"However, in a broader sense, morality has to do with the "oughtness" of life as such, all the ways that normativity permeates our doings and sufferings (Brinkmann, 2011)

Det moralske sprog beskæftiger sig med handling og grunde - action and reason - og med opførsel og årsag/virkning - behaviour and cause and effect - hvor sidstnævnte mere til det diagnostiske.

Moralsk sprog er altså et sprog, hvor man taler om handling, og hvor aktører har grund til at handle, opleve, opfatte og gøre det, som de gør, i modsætning til et sprog hvor årsagen til adfærd findes i kausale sammenhænge. Det er et sprog, hvor man kan snakke lidelse som oplevelser med mening frem for bare et mekanisk instrument med en dikotomisk syg og rask adfærd.

Det er i det sprog, hvor man ser mennesket, der handler ud fra en årsag og et ræsonnement og ikke kun som individer, der har impulser i hjernen som reaktioner på stimuli. Handling i denne forståelse en automatisk respons på stimuli og adfærd er

funderet som et resultat af generelle/universelle love og regler, man sørger fordi der er en årsag - noget sørgeligt i ens tilværelse.

Politisk sprog

Det politiske sprog er et kollektivt sprog, der omhandler marginalisering, diskrimination og rettigheder. Det er et sprog, som giver mulighed for misbilligelse som grund for et politisk sprog. Det er et sprog som giver rettigheder og argumenter til store grupper som arbejdere og kvinder. Brinkmann udtrykker det således:

“When citizens experience social injustice, e.g., marginalization, disenfranchisement, discrimination, or violations of rights, it is relevant to express one’s disapproval in a political language. Traditionally, this language has been collective in the sense that political arguments are seen as legitimate to the extent that they refer to the rights and interests of the citizenry (or at least large groups such as workers, women, etc.) rather than specific individuals. It is not a legitimate political move—in a normative sense—to strive to change the law so that I benefit from it; one must argue that it is fair to change the law so that the conditions of my group are improved (e.g., the rights of university professors)” (Brinkmann 2014:642)

Før strejkede man kollektivt, når der var problemer med akkorder og arbejdspress på arbejdspladsen, men nu bukker individer i stedet under for stress.

Diagnostisk sprog

Diagnostisk sprog for lidelse forstår lidelse ud fra symptomer og i diagnoser.

” (...)a diagnostic language is one that understands suffering in terms of symptoms as listed in the reigning diagnostic manuals (DSM and ICD)” (Brinkmann 2014:634).

Det diagnostiske sprog er i høj grad konstrueret nært forbundet med den logik, der er i DSM og ICD med forankring i den lægevidenskabelige og naturvidenskabelige forståelse, og lidelse forstås som patologier. I denne forståelse forsøger man at inddele sygdom, og alt der generelt forbundet med lidelse og funktionsnedsættelse, som gensidigt udelukkende diagnostiske kategorier, hvor alle disse patologiske tilstande kan identificeres ud fra symptomer. Formålet er at kunne forstå patologier ud fra en

forestilling om et forventeligt forløb med dertilhørende handle- og behandlingsplaner, der kan kurere den pågældende patologi.

I dette sprog er der i høj grad en forståelse af lidelse som noget individuelt forankret, der rammer den enkeltes krop og psyke. Med en sådan forståelse kan man tale om, at der opstår en fordring og en individuel forpligtelse til at forebygge og undgå disse tilstande af patologi.

Diagnostisk sprogs kolonisering af andre lidelsessprog

Jeg vil argumentere for, at den administrering af lidelse og den tidligere fremstillede administreringstheodicé, jeg har konstrueret, kommer til udtryk i det diagnostiske sprogs fremmarch og i dets kolonisering af det religiøse-, eksistentielle-, moralske- og politiske- lidelsessprog.

Her vil jeg lægge mig op af Brinkmann:

“I argue that our current conception of suffering has been pathologized and bio medicalized with the diagnostic manuals serving as a significant source from which a diagnostic language of suffering emanates. I briefly present four other languages of suffering—religious, existential, moral, and political ones—that are today often delegitimized by the dominant psychiatric language. “ - (Brinkmann 2014:630)

Således bliver det diagnostiske lidelsessprog dominerende og står dermed i første række. Ikke at jeg vil argumentere for, at de andre sprog ikke har legitimitet, men nærmere at der er en tendens til, at den får mere og mere udbredelse til flere og flere områder.

Dette diagnostiske sprog for sorg kan i yderste konsekvens få den konsekvens, som jeg præsenterede i min trickster indledning, hvor jeg antog Wilkinsons argument og position; at normal sorg skulle være en sygdom. Hvis/når vi ender i dette diagnostiske lidelsessprog, hvor administrerings-/dekonstruktions-modernitets theodicé bliver grundlaget for den diagnostisk forståelse af lidelse. Hermed er vi nødt til at anskue lidelse som en form for sygdom, der derfor skal diagnosticeres.

Med det administrerings- og dekonstruktionsbehov og et sideløbende tæt forbundet diagnostisksprog, som har koloniseret de andre sprog om og for lidelse. Dette kan blive til den måde, som samfundet og individer kan snakke om, forstå og handle på lidelse. Denne tænkning bygger på at konstruere gensidigt udelukkende kategorier og diagnoser for lidelse. Med dem bliver tilføjelsen af "forlænget sorgforstyrrelse" til ICD 11 til et institutionaliseret forsøg på at forstå og administrere lidelse.

Konklusion

Jeg har ud fra grundantagelsen om, at mennesket er et meningsøgende og meningsdannende væsen argumenteret for affortryllelse af verden og faldet af det store narrativer medfører, at de store fortællinger mistet deres kraft og dermed efterladt hvad jeg vil kalde et meningsvakuum, som giver theodicién en centrale funktion i forbindelse med lidelsesforståelse. Dette vakuum er ud fra en modernitets tankegang og dekonstruktion af dødeligheden blevet udfyldt af den diagnostiske lidelsesforståelse, hvor lidelse bliver tillagt mening via et forsøg på at administrere den lidelse. Det diagnostiske sprog har således vundet indpas og koloniseret de andre lidelsesforståelser.

Jeg konkluderer dermed, at det er svært at forestille sig at en tilføjelse af "forlænget sorgforstyrrelse" til ICD11 er tænkelig uden de generative mekanismer beskrevet i denne som et skift i lidelsesforståelsen til en theodicé, der bygger på administrering af lidelse.

Litteraturliste

- AAU (2016): *Forskningsprojekt om sorg modtager 12, mio. kr. i støtte fra det Obelske familiefond*
<http://www.kommunikation.aau.dk/forskning/vidensgrupper/cqs/sorg/nyheder/vis/forskningsprojekt-om-sorg-modtager-12-6-mio.-kr.-i-stoette-fra-det-obelske-familiefond.cid282321> (hentet 07.05.2018)
- American Psychiatric Association (2000): *Diagnostic and statistical -manual of mental disorders (4th ed., text rev.)*, Washington, DC
- American Psychiatric Association (2015): *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th ed.* Arlington, American Psychiatric Publishing
- American Psychiatric Association (2013): *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-Fifth Edition DSM-5*, Arlington VA: Author
- Bauman, Zygmunt (1992): *Mortality, Immortality and other life strategies*, California, Stanford University Press
- Bauman, Zygmunt (2006): *Overlevelse som en social konstruktion, Baumans mosaik, Essays af Zygmunt Bauman om etik, kritik og utopi*, Jacobsen (red.) Odense, Syddansk Universitetsforlag
- Brinkmann, Svend (2014): *Languages of suffering, Theory & Psychology*, sage pub
<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0959354314531523>
- Brinkmann, Svend & Petersen, Anders(red.) (2015): *Diagnoser - perspektiver, kritik og diskussion*, Aarhus, Klim
- Buch-Hansen, Hubert & Nielsen, Peter (2005): *Kritisk realisme*, Roskilde Universitetsforlag

- Det Nationale Sorgcenter, <https://bornungesorg.dk/om-det-nationale-sorgcenter/> (hentet 07.05.2018)
- Doka, Kenneth J. (2007): *Death, Dying and bereavement - Major Themes. in Health and Social Welfare Volume IV loss and Grief*, New York, Routledge
- Dr.dk (2017): 'Sammen om sorgen' – temadag på DR <https://www.dr.dk/om-dr/nyheder/sammen-om-sorgen-temadag-paa-dr>
- Dr.dk (2018): forskellige programsider på <https://www.dr.dk/>
- Dufour, Dany-Robert (2007): *The Art of Shrinking Heads: On the New Servitude of the Liberated in an Age of Total Capitalism* Cambridge, Polity Press
- Hansen (2017): *Sorg er et vilkår, ikke en sygdom* www.kristeligt-dagblad.dk https://www.kristeligt-dagblad.dk/leder/sorg-er-et-vilkaar-ikke-en-sygdom?utm_source=rss_leder (hentet 02.02,2018)
- Horwitz, Allan v (2007): *Transforming Normality into Pathology: The DSM and the Outcomes of Stressful Social Arrangements* Journal of Health and Social Behavior, Vol 48 (September)
- Jacobsen, Bo. (2009): oversat af Sørensen, Lisbeth W *Livets Dilemmaer - en bog om eksistentiel psykologi* København, Hans Reitzels forlag
- Johnsen, Rasmus & Christensen, Mette Berg (2015): *Lidelsens billedbog - diagnoseernes brug i hverdags sproget* Brinkmann, Svend & Petersen, Anders(red.) *Diagnoser - perspektiver, kritik og diskussion* Aarhus, Klim
- Jordan, Alexander H. & Litz Brett T (2014): *Prolonged Grief Disorder: Diagnostic, Assessment, and Treatment Considerations* Professional Psychology, Research and Practice, Vol. 45, No.,

- Keohane, Kieran & Pedersen, Anders (2013): *The Social Pathologies of Contemporary Civilization* Farnham, Ashgate
- Landsforeningen Spædbarnsdød <https://spaedbarnsdoed.dk/om-sorg/> (hentet 01/02/2018)
- Lilleør, Kathrine (2016): *Sorg som sygdom* <https://kathrine.blogs.berlingske.dk/2016/06/19/sorg-som-sygdom/> (hentet 07.05.2018)
- Lyotard, Jean-Francois (1985): *The Post-Modern Condition* Minneapolis University, Minnesota Press
- Månson, Per (2007): *Max Weber*, i Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.): *Klassisk og moderne samfunds teori* 4. udgave, Hans Reitzels Forlag
- religion.dk (2018): *Fire Ædle Sandheder*, De Gads religionsleksikon Fibiger, Marianne Christine Qvortrup <https://www.religion.dk/leksikon/fire-%C3%A6dle-sandheder-de> (hentet 07.05.2018)
- Rydahl, John Carsten Bo Mortensen, Mette Tunebjerg (2007): *Liv og religion* 9 1. Udgave, Gyldendals Boghandel, Nordisk Forlag A/S, København
- Stefánsson, Finn (2017): *Lidelse* Den store danske http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Religion_og_mystik/Primitiv_religion/lidelse (hentet 06.05.2018)
- Svendsen, Lars Fr.H. (2002): *Ondskabens Filosofi*, Klim, Oslo
- Third Ear (2016): *Robert og thetanerne* Podcast, København (tilgået 07.05.2018)
- Wad, Peter (2012): "Realistisk videnskabsteori og kritisk realisme", i Jacobsen, Hviid, Michael et al. (red.): *Videnskabsteori - i statskundskab, sociologi og forvaltning* Latvia, Hans Reitzels Forlag

- Weber 2011(1920): *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd 9. oplag* Nansensgade antikvariat, Tübingen
- Weber, Max (1948): *Religious rejections of the world and their directions* in H. H. Gerth and C.W. Mills, (eds), *From Max Weber: Essays in Sociology*, London, Routledge, 323-59
- Weber, Max (1966): *Theodicy, salvation and rebirth*. In *the Sociology of Religion*, London: Methuen, 138-50.
- Wikipedia.dk (2018): *Lidelse* <https://da.wikipedia.org/wiki/Lidelse> (hentet 07.05.2017)
- Wilkinson, Iain (2005): *Suffering - A Sociological Introduction* Cambridge, Polity Press
- Wilkinson, Stephen (2000): *Is 'Normal Grief' a Mental Disorder?* *The Philosophical Quarterly*, vol 50, no. 200, 2000
- Willig (2005): i Elsass, Peter, et al *Det svære liv: Om lidelsen i den moderne kultur*, Aarhus University Press, ProQuest Ebook Central
- World Health Organization (2014): *ICD-11 Beta draft (Joint Linearization for Morbidity and Morbidity Statistics)* <http://apps.who.int/classifications/icd11/browse/l-m/en>. WHO 2017 - <http://www.who.int/classifications/icd/revision/betaexpectations/en/> (Hentet 9.7.2017)
- WHO (2018) - <https://icd.who.int/dev11/l-m/en#http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentity%2f1183832314> (hentet 07.05.2018)